

**Kmdr por. dr Dariusz GRABIEC**  
*Akademia Marynarki Wojennej*

## **MORSKIE MAPY BLANKIETOWE, INDEKSOWE I SPECJALNE WYDAWANE PRZEZ BHMW W LATACH 1958 - 1987**

### **Wprowadzenie**

Oprócz zadań związanych z opracowywaniem typowych morskich map nawigacyjnych służba hydrograficzna MW zajmowała się także działaniami związanymi z tworzeniem wielu innych wydawnictw kartograficznych. Wydawnictwa te miały wspomagać działalność polskiej floty handlowej i rybackiej oraz stanowić istotną pomoc w niektórych aspektach działalności Marynarki Wojennej związanych z zabezpieczeniem kartograficznym licznych ćwiczeń okrętów MW oraz sztabów poszczególnych związków taktycznych i operacyjnych. Ze względu na specyfikę tych opracowań (skala, szczegółowość i rodzaj informacji kartograficznej), nie można ich zaliczać do typowych morskich map nawigacyjnych. Informacje na temat takiej działalności wydawniczej prowadzonej przez BHMW były do tej pory często pomijane i nieuwzględniane. Stąd też pomysł autora, by przedstawić przynajmniej część danych z tym związanych.

### **Opracowania kartograficzne przeznaczone dla gospodarki morskiej**

Począwszy od 1958 r. polskie rybołówstwo dalekomorskie zaczęło przejawiać coraz większe zainteresowanie eksploatacją łowisk zlokalizowanych w obrębie Morza Północnego. Była to jedna z głównych przyczyn podjęcia przez kierownictwo służby hydrograficznej MW decyzji o opracowaniu i wydaniu mapy tego akwenu. W 1958 r. ukazały się dwa arkusze map o numerach katalogowych 204 i 205, zatytułowane *Morze Północne. Część południowa i północna*. Obie opracowano w odwzorowaniu Merkatora w skali 1:900000. Można było je wzajemnie łączyć, ponieważ miały ten sam równoleżnik podstawowy i skalę. Oprócz wielu elementów nawigacyjnych, zawierały one treść map rybackich. Zaznaczono na nich trzy rodzaje dna morskiego ze względu na stopień bezpieczeństwa i przydatność w połowach rybackich. Oznakowanie nawigacyjne zostało zaprezentowane ogólnie – umieszczono jedynie ważniejsze światła stałe i pływające, sygnały mgłowe i radiostacje będące ważnym elementem dla żeglugi rybackiej. W celu jej uplastycznienia i uczynienia bardziej czytelną zastosowano kolory: dla łądu stałego – seledynowy, dla obszarów do głębokości 6 m – niebieski, dla światła – pomarańczowy. Mapy te opracowano na podstawie materiałów niemieckich, duńskich, szwedzkich, norweskich, polskich, fińskich i radzieckich<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> *Przegląd wydawnictw*, „Przegląd Morski” 1960, z. 5, s. 100, 101.

Na powierzchni lądu znalazły się rysunki ważniejszych latarni morskich oraz staw. Dla jaśniejszego i szybszego określenia i zlokalizowania łowisk naniesiono na część nakładu czerwony nadruk siatki kwadratów połowowo-statystycznych według atlasu rybackiego Morza Północnego, który został opracowany przez Morski Instytut Rybacki (MIR). Ze względu na obecność polskiej bazy rybackiej w porcie Cuxhaven umieszczono na mapie nr 204 jego plan. Nazewnictwo obu map, w przypadku lądu oparto na materiałach oryginalnych danego państwa, a nazwy ławic i głębów (oprócz akwenów przybrzeżnych) opracowano na podstawie danych angielskich<sup>2</sup>. Było to pierwsze wydawnictwo polskiej kartografii morskiej obejmujące ten akwen i dodatkowo mające charakter mapy rybackiej.

W kolejnych latach podjęto prace nad opracowaniem zestawu map rybackich obejmujących akwen Bałtyku Południowego. W 1962 r. BHMW wydało atlas zatytułowany *Łowiska Południowego Bałtyku* zawierający komplety map nawigacyjnych i problemowych przeznaczonych do użytku na jednostkach rybackich. Niestety autorowi nie udało się uzyskać jakiegokolwiek informacji na temat tego, czy gdziekolwiek zachował się egzemplarz takiego wydawnictwa. Także w 1962 roku opracowano dwie kolejne mapy, które ze względu na zarówno graficzną formę opracowania jak i zastosowaną skalę nie odpowiadają kryteriom przypisanym morskim mapom nawigacyjnym. Mowa jest o mapach sklasyfikowanych jako „opracowania różne” o numerach katalogowych 28 i 29. Współcześnie zaliczylibyśmy je do grupy map poglądowych. Szczegóły dotyczące tych map zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1.

*Wykaz map rybackich i poglądowych wydanych przez BHMW w latach 1958-1962.*

Numer mapy	Tytuł mapy	Skala	Rok wydania	Korekta	Równoleżnik konstrukcyjny
204*	Wybrzeże brytyjskie, belgijskie, holenderskie, niemieckie i duńskie. Morze Północne. Część południowa.	1:900 000	1958	1960	56° 35'
205**	Wybrzeże brytyjskie, norweskie i duńskie. Morze Północne. Część północna.	1:900 000	1958	1960	56° 35'
28	Bałtyk	1:1500 000	1962	-	60°00'
29	Europa, Afryka Północna i Równikowa	1:12 000 000	1962	-	00°00'

\* od 1967 r. numer mapy zmieniony na 504

\*\* od 1967 r. numer mapy zmieniony na 505

<sup>2</sup> *Przegląd wydawnictw*, „Przegląd Morski” 1960, z. 9, s. 101.

## Opracowania kartograficzne zabezpieczające działalność sił MW

Potrzeby sił morskich były kształtowane w głównej mierze przez czynniki geopolityczne. To one najczęściej były przyczyną podejmowania przez BHMW wysiłków mających na celu zapewnienie odpowiedniego wsparcia kartograficznego siłom i środkom MW. Stąd też można łatwo zauważyć dużą zbieżność dat ukazywania się różnych opracowań kartograficznych z charakterystycznymi dla danej epoki wydarzeniami takimi jak lokalne konflikty zbrojne, zaostzona sytuacja polityczna pomiędzy dwoma ówczesnymi potęgami zbrojnymi USA i ZSRR. Opracowania te również nie nosiły cech przypisanych morskim mapom nawigacyjnym. Przeznaczone one były albo do zabezpieczenia określonych rodzajów operacji sił MW na planowanych kierunkach uderzenia albo do celów szkoleniowych (ćwiczenia i manewry). Na szczególną uwagę zasługują tu mapy nr 30, 31 oraz 58 i 59 wykonane w latach 1964 – 1967 w celu wykorzystania podczas operacji desantowo-morskich. O ich przeznaczeniu może świadczyć przyjęta skala oraz dość szczegółowe przedstawienie rzeźby i ukształtowania pasa wybrzeża w części lądowej, co nie jest praktykowane w przypadku morskich map nawigacyjnych. Nazwy map identyfikujące akweny i wybrzeża prezentowane na nich przedstawia tabela 2.

Tabela 2.

*Wykaz map różnych wydanych przez BHMW w latach 1964 – 1967<sup>3</sup>.*

Numer mapy	Nazwa mapy	Skala	Rok wydania	Równoleżnik konstrukcyjny
30	Bałtyk – Część zachodnia. Zatoka Køge i Fakse	1:60 000	1964	56°00'
31	Bałtyk – Część zachodnia. Od Gedser do Darsser Ort z wyspą Møn	1:60 000	1966	56°00'
58	Bałtyk. Bornholm. Część południowa	1:50 000	1967	55°05'
59	Bałtyk. Bornholm. Część północna	1:50 000	1967	55°05'

W Marynarce Wojennej wykorzystywano także tzw. mapy indeksowe, wykorzystywane na różnych etapach nawigacyjnego planowania podróży okrętu. Mapy te, ze względu na swoje wymiary i skalę, doskonale nadawały się do wstępnych prac związanych z ustalaniem oraz z graficzną prezentacją tras podążania okrętu, a przez to często stanowiły załączniki do planów wyjść okrętów MW. Podstawowe informacje dotyczące tych map przedstawia tabela 3.

<sup>3</sup> Źródło: Załącznik do Katalogu map morskich i podręczników nawigacyjnych, BHMW 1974, s. 4; Metryki wymienionych map dostępne w archiwum BHMW

Tabela 3.

*Morskie mapy indeksowe (format 27 × 40 cm)<sup>4</sup>*

Numer mapy	Nazwa mapy	Skala	Rok wydania	Równoleżnik konstrukcyjny
401	Bałtyk – Zatoka Gdańska	1:300 000	1966	54°40'
402	Bałtyk – Wybrzeże polskie. Część wschodnia	1:600 000	1966	54°40'
403	Bałtyk – Wybrzeże polskie. Część zachodnia	1:600 000	1966	54°40'
404	Bałtyk – Część środkowa i Cieśniny Bałtyckie	1:2 000 000	1966	60°00'
405	Bałtyk – Część środkowa i Zatoka Fińska	1:2 000 000	1966	60°00'
406	Bałtyk. Zatoka Botnicka	1:2 000 000	1966	60°00'
407	Morze Bałtyckie	1:5 000 000	1966	60°00'
408	Morze Północne	1:5 000 000	1966	57°00'
409	Morze Bałtyckie i Morze Północne	1:9 000 000	1966	57°00'

Analizując okres lat 70-tych dość łatwo można stwierdzić, że nadal oprócz zasadniczego zadania BHMW w dziedzinie opracowań kartograficznych, jakim było wydawanie morskich map nawigacyjnych, opracowywano także mapy wykorzystywane do kartograficznego zabezpieczenia ćwiczeń sztabów oraz załóg okrętów MW. Ćwiczenia te były realizowane na różnych szczeblach dowodzenia związkami taktycznymi i operacyjnymi, służyły do zabezpieczenia procesu szkolenia kadry i marynarzy MW oraz nawigacyjno-hydrograficznego ewentualnych, rzeczywistych działań bojowych Polskiej Marynarki Wojennej prowadzonych samodzielnie lub w ramach współpracy z flotami państw Układu Warszawskiego.

W latach 1971 – 1977 BHMW realizując wytyczne organów dowodzenia MW wydało trzy serie tzw. morskich map blankietowych. Klasyfikowano je dodatkowo jako ćwiczebne. Wszystkie mapy tych serii opracowano w układzie Pułkowo'42 i w odwzorowaniu Mekatora. Pierwsza seria omawianych map, wydana w latach 1971 – 1972, liczyła 12 arkuszy opracowanych w skali 1:200000 i obejmowała akweny Bałtyku Południowego, cieśnin bałtyckich oraz zachodniej części Morza Północnego. Dla tej serii przyjęto wartość równoleżnika konstrukcyjnego 57°00'. Wszystkie te mapy można było sklejać „na styk”.

Druga seria map - 6 arkuszy wydanych w latach 1972 – 1973 została opracowana w skali 1:500000 i pokrywała wszystkie mapy w skali 1:200000 i dodatkowo akweny usytuowane do równoleżnika 61°N. Dla tej serii przyjęto

<sup>4</sup> Źródło: Załącznik do Katalogu map morskich i podręczników nawigacyjnych, BHMW 1974, s. 4; Metryki wymienionych map dostępne w archiwum BHMW

wartość równoleżnika konstrukcyjnego 60°00'. Podobnie jak w przypadku poprzednich map, ich sąsiednie arkusze można było sklejać „na styk”.

Trzecia seria ćwiczebnych, morskich map blankietowych (10 arkuszy) opracowana była w skali 1:300000 i obejmowała nieco większy obszar niż wspomniane wyżej mapy w skali 1:200000. Akweny Bałtyku Południowego i cieśnin bałtyckich przedstawione były na mapach o numerach od 25A do 25F, zaś akwen zachodniej części Morza Północnego - na mapach o numerach 25H, 25K, 25N i 25O.

W latach 1984 - 1986 BHMW wydało nową, zaktualizowaną serię ćwiczebnych map morskich w skali 1:200000. Podobnie jak poprzednio, mapy te opracowano w odwzorowaniu Merkatora, w oparciu o układ odniesienia Pułkowo'42. Do obliczeń przyjęto równoleżnik konstrukcyjny  $\varphi = 60^{\circ}00'$ . Wykorzystywane były one jako podkłady do opracowania graficznych dokumentów operacyjnych<sup>5</sup>. Sąsiednie arkusze można było spasować „na styk”. Ogółem, w latach 1984 – 1986, opracowano 14 arkuszy tych map. Ich numerację przedstawia tabela 4.

Tabela 4.

*Wykaz numeracji ćwiczebnych, morskich map blankietowych wydanych przez BHMW w latach 1971 - 1986<sup>6</sup>*

Numer mapy	Rok wydania	Skala mapy	Równoleżnik konstrukcyjny
420, 421, 422, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 432, 433, 434	1971 - 1972	1:200 000	57°00'
450, 451, 452, 453, 454, 455	1972 - 1973	1:500 000	60°00'
25A, 25B, 25C, 25D, 25E, 25F, 25H, 25K, 25N, 25O	1973 - 1974	1:300 000	-
91401E, 91402E, 91403E, 91404E, 91408E, 91409E, 91410E, 91411E, 91415E, 91416E, 91417E, 91418E, 91421E, 91422E	1984 - 1986	1:200 000	60°00'

Biuro Hydrograficzne Marynarki Wojennej, oprócz zadań wynikających z pełnienia funkcji organu państwowej służby hydrograficznej, współuczestniczyło także w pracach nad opracowaniem map specjalnych przeznaczonych do zabezpieczenia rzeczywistych działań bojowych sił i środków MW. Początkowo mapy te oznaczono klauzulą „tajne”, później od 1987 r. traktowano je jako dokumenty „poufne”. Zmianę gryfu tajności przeprowadzono na skutek znacznej

<sup>5</sup> Arch. BHMW, *Metryka mapy nr 91425E*, nr ewidencyjny 3109/96, s. 4.

<sup>6</sup> Źródło: Opracowanie własne na podstawie załącznika do *Katalogu map morskich i podręczników nawigacyjnych*, BHMW 1974, s. 1-3; *Metryki wymienionych map* dostępne w Arch. BHMW.

dezaktualizacji treści map. 16 lutego 1998 r. mapy te zostały ostatecznie odtajnione<sup>7</sup> i przeznaczone do zniszczenia. Seria była opracowana w układzie odniesienia Pułkowo'42. Wybór tego układu wynikał z potrzeby ujednoczenia tych map z analogicznymi publikacjami innych państw Układu Warszawskiego – ZSRR i NRD. Z tego też względu ujednoczono także ich kolorystykę oraz niektóre elementy treści, pozostawiając wszelkie nazwy w oryginalnych językach narodowych. W rezultacie mapy tej serii często nazywane były mapami jednolitej kolekcji. Wszystkie sąsiadujące arkusze można było wzajemnie połączyć wzdłuż ramek. Każdy arkusz mapy, oprócz siatki kartograficznej – południków i równoleżników, miał naniesioną siatkę kilometrową odwzorowania *Gaussa-Krügera*. Wykonana ona była w postaci nadruku w kolorze różowym i miała ułatwiać określanie współrzędnych punktów treści danej mapy oraz nanoszenie pozycji obiektów i celów określanych za pomocą współrzędnych prostokątnych płaskich<sup>8</sup>. Treść omawianej serii stanowiła połączenie treści morskich map nawigacyjnych i wojskowych map topograficznych. Dane do jej tworzenia pochodziły z własnych materiałów pomiarowych dostarczanych przez służbę hydrograficzną i uzyskiwanych od Służby Topograficznej WP. Omawiane mapy miały specjalną numerację składającą się z 5 cyfr i oznaczenia literowego, np. 12412-E. Numery te przedstawia tabela 5.

Tabela 5.

*Chronologiczne zestawienie map specjalnych tzw. jednolitej kolekcji wydanych przez BHMW w latach 1972 – 1977<sup>9</sup>.*

Numer mapy	Nazwa mapy	Skala	Nakład (egz.)	Rok wydania (nowe wydanie)	Równoleżnik konstrukcyjny
12411-E	Bałtyk. Zatoka Gdańska. Zalew Wiślany	1:50 000	500	1972 (1976)	54°30'
12412-E	Zatoka Pucka	1:50 000	1250	1976	54°30'
12521-E	Zatoka Pomorska	1:50 000	1250	1976	54°00'
12500-E	Od latarni Ustka do wyspy Rügen	1:200 000	brak danych	1976	60°00'
12520-E	Od lt. morskiej Gąski do Świnoujścia	1:100 000	1000	1977	60°00'

<sup>7</sup> BHMW, Protokół nr PJ-88 z 16 lutego 1998 r., s. 1.

<sup>8</sup> W oparciu o współrzędne prostokątne płaskie były tworzone tzw. systemy meldunkowe wykorzystywane głównie przez jednostki wojsk lądowych. Ponieważ mapy te miały być wykorzystywane w działaniach bojowych prowadzonych zarówno przez jednostki pływające MW jak i jednostki wojsk lądowych współdziałające w strefie brzegowej, siatki te miały zapewnić kompatybilność danych pozycyjnych wymienianych pomiędzy okrętami i jednostkami brzegowymi.

<sup>9</sup> Źródło: Opracowanie własne na podstawie Arch. BHMW, mapy i metryki map 12411-E, 12412-E, 12521-E, 12500-E, 12520-E dostępne do 1998 r.

## **Podsumowanie**

Na podstawie przytoczonych danych z całą pewnością można stwierdzić, że tworzenie i wydawanie opracowań kartograficznych innych niż morskie mapy nawigacyjne ze strony BHMW było poważnym przedsięwzięciem tak organizacyjnym jak i kartograficznym. Należy sobie tu uzmysłwić, że opracowanie tak dużej ilości map wymagało zaangażowania i pracy wielu osób, że zasadniczo proces tworzenia takich opracowań zbytnio nie odbiegał od procesu tworzenia typowych morskich map nawigacyjnych. O celowości podejmowanych w tym zakresie działań BHMW mogą świadczyć liczne przypadki wykorzystywania tych opracowań nie tylko w okresie 5-10 lat od chwili ich ukazania się, ale także po upływie blisko 30 lat. Najlepszym przykładem są fakty wykorzystywania map indeksowych opracowanych w latach 60-tych nawet pod koniec lat 90-tych w charakterze załączników do graficznych planów rejsów okrętów MW (często jako kserokopie), czy ćwiczebnych, morskich map blankietowych z okresu 1984-86 do zabezpieczenia kartograficznego ćwiczeń sztabów jednostek MW prowadzonych w latach 1995-98.